

Anàlisi dels somatismes del subcorpus alemany-català

Ulrike Oster · Heike van Lawick

1 Introducció

Seguint la línia de treball de l'anàlisi del subcorpus anglès-català, aquest capítol aspira a ser una altra contribució als estudis empírics basats en corpus electrònics i té com a finalitat la descripció de les solucions traductores d'unitats fraseològiques per intentar traure'n conclusions sobre la conducta traductora respecte a aquestes unitats. Ens basem, doncs, en la presència d'unitats fraseològiques (UF) en els textos narratius originals en alemany (TO) i comparem els fragments on apareixen amb els fragments respectius de les traduccions o textos meta (TM). Realitzarem una anàlisi quantitativa i una de qualitativa, en què també comentarem problemes de tipus contrastiu, si convé. Com que es tracta de textos literaris (originals i traduïts), on l'ús de fraseologismes pot respondre a motius diversos (*vid.* l'apartat 12 de Lawick sobre fraseologia, en aquest volum), intentarem donar compte, d'una banda, del grau d'activitat fraseològica en els textos comparats (*Phrasoaktivität*: Grèciano, 1994) i, d'una altra, dels possibles motius que podrien explicar l'opció per unes solucions traductores o unes altres, agrupant-les segons tècniques de traducció i basant-nos en uns criteris de comparació exposats més avall.

2 El subcorpus alemany-català

En l'estat actual, el subcorpus alemany-català de COVALT conté 18 textos narratius originals en alemany juntament amb les respectives traduccions al català. Com els altres dos subcorpus (anglès-català i francès-català), també aquest es va recopilar tenint en compte el marc geogràfic i temporal de les traduccions: en formen part aquelles traduccions que s'han publicat per editorials valencianes durant la dècada establerta per a tot el corpus, de 1990 a 2000, que en aquest cas s'ha allargat fins al 2007 per poder incloure

unes poques obres més i equilibrar, ni que fos una mica, aquest subcorpus respecte al de francès i al d'anglès. El fet de seleccionar els títols partint dels textos meta fa que els originals puguin variar bastant, tant des del punt de vista cronològic com pel que fa al públic destinatari. Cronològicament, 15 originals pertanyen a autors del segle vint; els 3 autors restants són els romàntics E.T.A. Hoffmann, Ludwig Tieck i Adelbert von Chamisso, que presenten algunes peculiaritats lingüístiques, com ara variants diacròniques de fraseologismes. Pel que fa al públic destinatari, 8 dels textos originals s'han concebut per a joves i adolescents, i es caracteritzen per una forta presència de diàlegs i, per tant, per una activitat fraseològica considerable. Les altres 10 obres s'adrecen a un públic lector general. En aquests casos, l'ús d'unitats fraseològiques pot respondre a motius ben diversos (*vid.* l'apartat 11 de Lawick, en aquest volum). La taula 1 recull els títols originals i els autors dels textos que conformen aquest subcorpus, a més de donar compte de l'extensió del nombre de paraules en tots dos textos, TO i TM.

Títol original (Autor)	Paraules TO	Paraules TM
<i>Geschichten vom Herrn Keuner</i> (Bertolt Brecht)	9.506	10.226
<i>Verführung</i> (Bettina Blumenberg)	30.015	31.493
<i>Peter Schlemihls wundersame Geschichte</i> (Adelbert von Chamisso)	19.706	19.781
<i>Die Geschichte von der Schüssel und vom Löffel</i> (Michael Ende)	5.378	6.287
<i>Die Zauberschule und andere Geschichten</i> (Michael Ende)	14.861	17.545
<i>Als der Weihnachtsmann vom Himmel fiel</i> (Cornelia Funke)	24.648	32.082
<i>Vorstadtkrokodile</i> (Max von der Grün)	31.952	34.916
<i>Das Fräulein von Scuderi</i> (E.T.A. Hoffmann)	23.403	24.564
<i>Der Tangospieler</i> (Christoph Hein)	48.930	51.803
<i>Brief an den Vater</i> (Franz Kafka)	16.270	18.213
<i>Die Verwandlung</i> (Franz Kafka)	16.270	20.988
<i>Der Neue Pinocchio</i> (Christine Nöstlinger)	27.590	29.460
<i>Spürmase Jakob-Nachbarkind</i> (Christine Nöstlinger)	38.576	43.154
<i>Gefängnistagebuch</i> (Luise Rinser)	41.576	48.138
<i>Die Flucht ohne Ende</i> (Joseph Roth)	36.205	39.101
<i>Florians gesammelte Gruselgeschichten</i> (Angela Sommer-Bodenburg)	15.757	19.301
<i>Die Unterdärschen</i> (Angela Sommer-Bodenburg)	23.177	25.686
<i>Leben des berühmten Kaisers Abraham Tonelli</i> (Ludwig Tieck)	19.796	20.692
TOTAL	443.616	493.430

Taula 1. Textos del subcorpus alemany-català de COVALT, amb indicació del nombre de paraules del text original i del text meta

Com es veu a la taula 1, l'extensió de les obres varia bastant, des de 5.378 paraules fins a 48.930 paraules, de manera que el corpus no està gaire equilibrat des d'aquest punt de vista. No obstant això, aquest fet no té per què afectar la correcta interpretació de les dades en conjunt, ja que l'extensió d'una obra literària no determina l'ús més o menys freqüent d'expressions fraseològiques. D'altra banda, es tracta d'un corpus de dimensions relativament reduïdes, que inclou un total de 443.616 paraules en els textos originals, i 493.430 en els textos meta. Les traduccions són obra d'onze traductor(e)s o equips de traductor(e)s. Es tracta, doncs, d'un estudi molt específic els resultats del qual poden oferir indicis sobre tendències de traducció, però no pretenen ser generalitzables sense més a altres casos de traducció o a la traducció literària en general.

D'altra banda, la comparació de les dues columnes amb el nombre de paraules sembla confirmar l'observació que els textos traduïts tendeixen a ser més llargs que els respectius originals (*vid.* Frankenberg-Garcia, 2009), cosa que s'ha relacionat amb l'anomenada hipòtesi d'explicitació (*vid.* l'apartat 3 de la contribució de Marco sobre l'ús de corpus electrònics en els estudis sobre la traducció, en aquest volum), ja que l'ús d'un nombre més gran de paraules sembla comportar que s'expliciten detalls implícits al TO. Tot i així, també caldria tenir en compte que el principi de composició lèxica és molt més freqüent en alemany que no en català o en les llengües romàniques en general, de manera que un text escrit en una llengua romànica sol contenir més paraules que no un text redactat en alemany.

3 Selecció dels elements analitzables ■

El primer pas per delimitar els elements susceptibles d'anàlisi ha estat el de la selecció de les possibles paraules clau i, doncs, dels lemes (totes les formes flexionades de la paraula en qüestió) per poder realitzar les cerques. D'entrada, vam crear una llista de freqüències de paraules (WordList) i en vam triar els substantius més freqüents, sempre que hi havia una probabilitat alta que foren nucli d'expressions fraseològiques. Com que ja havíem acordat centrar-nos en els somatismes, ja que tendeixen a ser molt freqüents (*vid.* Lawick, en aquest volum), vam deixar sense consideració unes poques paraules que no denotaven parts del cos humà, com ara *Haus* ('casa') o *Zeit* ('temps'). Els lemes resultants d'aquesta primera tria eren: HAND, KOPE, AUGEN, GESICHT, ARM, MUND, RÜCKEN, HERZ, NASE, HALS, FINGER, FUSS, BRUST, BAUCH, OHR, BEIN. Sis lemes d'aquesta llista s'han exclòs perquè les seues ocurrencies al corpus molt rares vegades

formaven part de fraseologismes, de manera que les nostres anàlisis se centren en UF constituïdes al voltant de nou dels elements esmentats, atès que eren els més productius en aquest sentit: HAND, KOPF, AUGEN, GESICHT, HERZ, FINGER, BRUST, OHR, BEIN.

Una vegada seleccionats els lemes en alemany, s'han extret les concordançes bilingües dels textos del subcorpus alemany-català, fent ús de l'eina AlfaCOVALT (*vid.* Guzman, en aquest volum). La posterior tria dels fragments que realment contenien unitats fraseològiques s'havia de fer manualment. Ara bé, prèviament convenia acotar el camp fraseològic que volíem estudiar.

Per tal de restringir l'estudi als casos més prototípics i, doncs, més interessants per a l'anàlisi, d'entrada ens hem fixat en els enunciats fraseològics i en les locucions, seguint la classificació de Corpas (1997). En canvi, hem decidit excloure, de moment, les col·locacions, sempre que la freqüència d'aparició no cride especialment l'atenció, d'una banda, i sempre que no semblen indicar problemes de traducció (perquè presenten unes solucions bastant homogènies), d'una altra. Ara bé, hi ha hagut un nombre bastant elevat d'alguns cinegramas, que s'acosten més a les col·locacions que no a locucions (*vid.* l'apartat 9 de Lawick, en aquest volum), que hem decidit incloure en l'estudi: *den Kopf schütteln*, *ein (langes, schiefes, usw.) Gesicht machen* i *(große) Augen machen*. En l'anàlisi de les solucions traductores, sí que caldrà tenir en compte les col·locacions (en un sentit ampli) (*vid.* l'apartat 11 de Lawick, en aquest volum).

Respecte a la limitació a combinacions polilèxiques, n'hem comentat els problemes (*vid.* l'apartat 4 de Lawick, en aquest volum). Amb tot, i atesa la freqüència de paraules compostes en l'alemany, s'hi planteja (probablement més que en altres llengües) la qüestió d'incloure o no els compostos formats amb els mateixos constituents de les unitats fraseològiques respectives, com ara el cinograma *den Kopf schütteln* i l'adjectiu *kopfschüttelnd*. En aquests casos ens ha semblat més indicat prescindir del criteri de polilèxicalitat i, per tant, els hem inclòs en l'anàlisi. Finalment, hem seleccionat aquelles combinacions de paraules que constaven com a UF en algun dels diccionaris consultats —és a dir, que estan codificades lexicogràficament— o bé que apareixien amb un nombre significativament alt en un corpus monolingüe. Seguint aquests criteris, hem identificat 397 unitats fraseològiques en els textos originals. A continuació, amb l'objectiu d'examinar si els traductors i les traductores recorrien a l'estratègia de la compensació, s'han realitzat cerques complementàries en els textos meta de possibles lemes equivalents en català (CARA, COR, ULL, PIT, ORELLA/OÏDA, CAMA, DIT,

MÀ) i, també ací, s'han registrat i analitzat tots els casos en què el fragment contenia un fraseologisme.¹ D'aquesta manera, s'han identificat 144 casos de compensació, en els quals en la traducció apareix un fraseologisme que no està present en l'original.

A partir del moment en què, gràcies a aquesta combinació de cerca automàtica i manual, teníem recopilats els fragments bilingües que contenien les UF seleccionades, es tractava de comparar-los, tenint en compte una altra sèrie de criteris que exposarem a continuació.

4 Criteris i conceptes per a la comparació ■

Per no complicar excessivament l'estudi d'un nombre relativament gran d'unitats fraseològiques extretes del corpus, ens hem limitat a dos paràmetres semàntics: el significat fraseològic i la imatge base; pel que fa a la composició lèxica, aquesta només té repercussió en la traducció quan afecta la imatge, i només es tindrà en compte en aquest cas, ja que la imatge perceptible, en textos literaris, sol tenir rellevància. D'altra banda, la variació en els components lèxics i el canvi d'imatge que sol acompanyar-la pot comportar divergències de significat, no sempre recollides pels diccionaris (1):

- (1) cat. *temptar el diable* ('exposar-se a un perill')
 al. *den Teufel an die Wand malen* (['pintar el diable en la paret']² 'provocar una desgràcia pel fet de parlar-ne')
 fr. *tenter le diable* ('córrer riscos excessius')

Pel que fa als paràmetres morfosintàctics, no solen tenir repercussió en la traducció divergències en la quantitat (2), en l'ordre (3) o en el nombre gramatical (4) dels constituents d'un fraseologisme, ni tampoc l'estructura gramatical d'una unitat fraseològica (5) (exemples d'Espinal, 2004; Lawick, 2006b; Korhonen, 2007).

- (2) al. *an der Hand haben* – cat. *(tenir) a mà*;
 al. *in der Regel* – fr. *en règle générale* – cat. *com a / per regla general*
 (3) al. *weder Fisch noch Fleisch sein* – esp. *no ser carne ni pescado* – cat. *no ésser ni carn ni peix*

1 L'únic lema per al qual no s'ha dut a terme aquesta cerca complementària es el de CAP, atès l'alt grau de polisèmia que el caracteritza i el fet que només una proporció molt baixa dels exemples trobats corresponen al significat de cap com a part del cos.

2 Indiquem entre claudàtors una traducció aproximadament literal de les UF alemanyes i, entre parèntesis, el significat fraseològic.

- (4) al. *gan̄z Ohr sein* – fr. *être tout oreilles* – cat. *ésser tot orelles*
 (5) al. *jmdm. raucht der Kopf* – esp. *salirle humo por la cabeza (a alguien)* – cat. *sortir-li fum del cap (a algú)*

En canvi, sí que poden condicionar la traducció canvis en la funció sintàctica (6) o en la valència externa de la unitat fraseològica (7).

- (6) al. *ein Prediger in der Wüste* (fraseologisme nominal) – fr. *prêcher dans le désert* (fraseologisme verbal) – cat. *predicar en el desert* (fraseologisme verbal)
 (7) al. *seine Hände in Unschuld waschen* (sense valència externa, a banda del subjecte) – angl. *wash one's hands of something* – esp. *lavarse las manos de algo*

Les divergències pragmàtiques entre dues unitats fraseològiques poden ser rellevants en la traducció, sobretot, quan es tracta de diferències de freqüència o de connotacions. Resulta difícil establir la freqüència d'ús en cada cas, ja que en demanaria la comprovació en corpus grans monolingües, cosa que queda fora de l'abast d'aquest estudi; ara bé, si es tracta de formes arcaïques (i per tant, en desús), aquesta informació sí que sol constar als diccionaris i pot incloure's en l'anàlisi detallada. Pel que fa a les connotacions, des d'un punt de vista pragmàtic, solen referir-se als diferents tipus de variació lingüística, que habitualment estan marcats als diccionaris i poden tenir-se en compte en l'anàlisi descriptiva. És sobretot en relació amb l'expressivitat que les connotacions poden tenir interès.

D'altra banda, com a eina descriptiva per a la comparació d'un text original amb els respectius fragments traduïts se solen emprar procediments o tècniques de traducció. Seguim ací les tècniques elaborades per Josep Marco en la seua contribució sobre la traducció de les unitats fraseològiques de base somàtica en el subcorpus anglès-català (en aquest mateix volum), qui defineix la tècnica de traducció com «un concepte relacional que serveix per a identificar tipus de solucions traductores a partir d'un segment determinat de l'original». Per facilitar-ne la consulta, reproduïm aquestes tècniques a continuació:

- a) UF → UF semblant: la UF del TO és traduïda per una altra UF pròpia de la llengua d'arribada que, per als efectes de l'anàlisi, pot considerar-se semblant a l'emprada pel TO; aquesta semblança inclou la del signficat fraseològic i la de la imatge que hi subjau, que sol tenir com a correlat la semblança dels constituents lèxics.

- b) UF → UF diferent: la UF del TO és traduïda per una altra UF pròpia de la llengua d'arribada que, per als efectes de l'anàlisi, *no* pot considerar-se semblant a l'emprada pel TO; aquest cas es dona quan la semblança es limita al significat fraseològic (és a dir, quan es tracta d'equivalents funcionals) o també quan el significat del conjunt és un altre de distint.
- c) UF → Col·locació: el segment traduït no és una locució ni un enunciat fraseològic en la llengua d'arribada, sinó una col·locació;
- d) UF → No UF: la UF de l'original és substituïda per una expressió que no constitueix cap fraseologisme en la llengua d'arribada;
- e) UF → zero: s'omet el fragment del text on apareix la UF;
- f) UF → còpia directa: la UF de l'original és traduïda de manera (més o menys) literal; el resultat no constitueix cap fraseologisme en la llengua d'arribada i, en ocasions, pot introduir un cert grau d'incoherència en el text meta, com a conseqüència de l'excés de literalitat;
- g) Col·locació → UF: una col·locació del text original és traduïda per una locució o per un enunciat fraseològic;
- h) No UF → UF: el traductor introdueix una UF per a traduir un passatge de l'original que no en contenia cap, de fraseologisme, possiblement per tal de compensar una pèrdua anterior o posterior, o per algun altre motiu.

5 Anàlisi quantitativa de les dades ■

Com assenyalat més amunt, hem trobat i analitzat un total de 397 fraseologismes ens els textos en alemany, a més de 144 casos de compensació, és a dir, d'expressions no fraseològiques del text original traduïts per una UF al text meta català. Les diferències en la productivitat fraseològica dels lemes són considerables, tal com es veu en la taula 2. Mentre que l'ús de somatismes relacionats amb KOPF, AUGEN, HERZ, HAND i GESICHT és molt freqüent i es caracteritza per una gran quantitat de fraseologismes diferents, en els casos de OHR, FINGER, BRUST i BEIN, la incidència de fraseologismes és molt menor.

Lema	Nombre d'UF	Nombre d'UF diferents	UF més freqüent
KOPF	148	22	den Kopf schütteln (cinograma)
AUGE	75	25	[große] Augen machen (cinograma)
HERZ	49	33	jmdm. das Herz brechen sich ein Herz fassen/nehmen
HAND	59	31	jmdm. in die Hand/Hände fallen
GESICHT	33	9	ein langes/schiefes/saures, etc. Gesicht machen (cinograma)
OHR	13	11	jmdm. zu Ohren kommen
FINGER	13	6	den Finger (Zeigefinger) auf die Lippen legen (cinograma)
BEIN	17	11	mit einem Bein im Gefängnis stehen
BRUST	2	2	mit geschwelter Brust

Taula 2. Distribució de fraseologismes segons lema

Resulta interessant comprovar que bona part dels fraseologismes més freqüents són cinegramas. En aquest sentit, crida especialment l'atenció el cas de *den Kopf schütteln*, un fraseologisme al qual correspon una proporció molt alta dels exemples relatius al lema KOPF. Per això hem tractat aquesta expressió a banda, tal com es veu en la taula 3, que detalla les tècniques de traducció emprades per cada lema.

	Gesicht	Herz	Auge	Ohr	Finger	Brust	Bein	Kopf	Kopf schütteln	Hand	Total
UF semblant	6	22	42	3	6	1	1	17	40	33	171
UF diferent	6	22	14	3	2	0	7	1	52	10	117
Col·locació	0	0	0	3	0	0	1	0	0	1	5
no UF	20	0	17	1	2	1	5	9	9	0	64
Omissió	0	1	0	1	0	0	0	0	1	0	3
Còpia directa	1	4	2	2	3	0	3	3	16	3	37
Total	33	49	75	13	13	2	17	30	118	47	397

Taula 3. Distribució de tècniques de traducció per lemes

Si observem quina incidència tenen les diferents tècniques de traducció, s'observen diferències importants entre els lemes. En la majoria del casos, predominen clarament les solucions de traducció basades en una UF semblant o en una UF diferent. En altres casos, en canvi, és igual o fins i tot

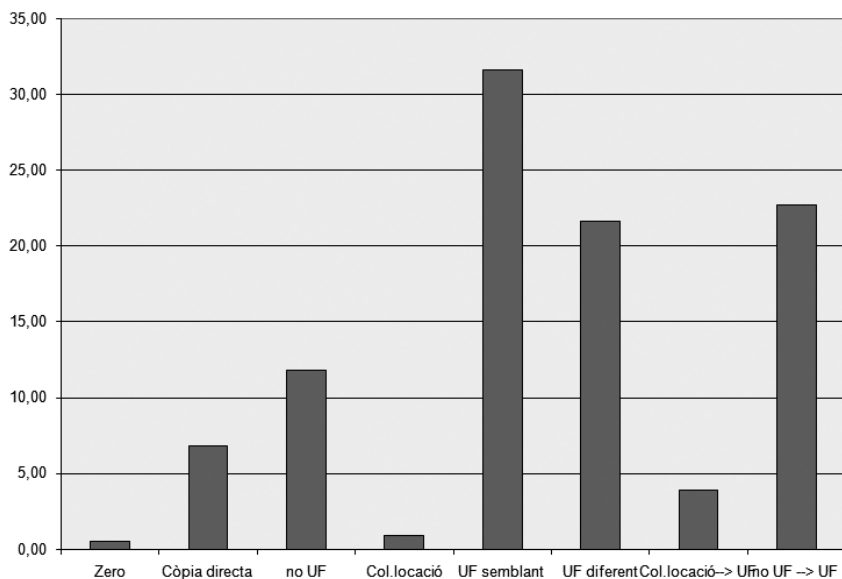
superior la incidència de solucions no fraseològiques, com per exemple en GESICHT. A través de l'anàlisi qualitativa es pot constatar que aquest efecte està sobretot relacionat amb l'existència o no de fraseologismes semblants, formats amb el mateix LEMA, en la llengua meta. Això determina directament fins a quin punt cada traductor/a ha d'optar per altres possibilitats, que poden consistir en solucions de major o de menor creativitat i de major o menor fraseològicitat.

A través de la segona fase de l'anàlisi de corpus, la de cerca de lemes equivalents en el corpus de textos meta, s'ha pogut constatar la presència de tècniques de compensació, consistent en la traducció de col·locacions o d'expressions no fraseològiques del text original alemany per fraseologismes en català (taula 4).

	CARA	COR	ULL	ORELLA	DIT	PIT	CAMA	MÀ	Total
Col·locació → UF	7	0	2	7	3	2	0	0	21
no UF → UF	54	22	31	0	3	0	1	12	123

Taula 4. Tècniques de compensació en el subcorpus alemany-català

La distribució percentual de les tècniques de traducció emprades és bastant semblant a la que s'ha comprovat per al subcorpus anglès-català (*vid.* l'article de Marco sobre l'anàlisi dels somatismes en l'esmentat subcorpus, en aquest volum), tot i que també podem constatar diferències respecte a aquest subcorpus. La tècnica que s'utilitza més sovint en les traduccions de l'alemany al català és la de UF → UF semblant (31,6%), seguida per la de no UF → UF (22,7%), UF → UF diferent (21,6%) i UF → no UF (11,8%). Una diferència que cal destacar és que, en el subcorpus alemany-català, la tècnica de UF → còpia directa també té una certa importància, amb un 6,8%. Segons com s'empren, l'ús d'aquesta tècnica pot comportar uns resultats acceptables de traducció si el significat del fraseologisme és transparent i si no es produeix cap incoherència en el text meta, com veurem més avall, en l'anàlisi qualitativa. Les tècniques restants tenen una incidència menor, amb un 3,9% per a la de col·locació → UF, un 0,9% per a UF → col·locació i un 0,6% per a l'omissió. Si ordenem les tècniques al llarg del contínuum del grau de fraseològicitat tal com es descriu al capítol de Marco, esmentat més amunt, la imatge resultant és la que mostra el gràfic 1.

Gràfic 1. Distribució (en termes percentuals) per tècniques de traducció de les UF en el subcorpus alemany-català

També en la traducció de l'alemany al català es dona un predomini important de les tècniques que preserven un grau de fraseològicitat semblant al de l'original, és a dir UF → UF semblant i UF → UF diferent, amb un 53,2% sumant les dues. D'altra banda, les tècniques que comporten un guany fraseològic sumen un 26,6%, mentre que aquelles que representen una pèrdua de fraseològicitat arriben fins al 20,2%.

6 Anàlisi qualitativa de les dades ■

En aquesta part que estudia les dades obtingudes amb més detall, ens centrarem en allò que més ens ha cridat l'atenció, dins de cada tècnica de traducció utilitzada.

6.1 UF → UF semblant ■

Els criteris segons els quals hem definit la semblança entre dues UF tenen molt en comú amb la definició que Piirainen (2012: 12) dona del que anomena *widespread idioms*, que «have the same or a similar lexical structure and

the same figurative core meaning in various different languages, including geographically distant and genetically unrelated languages». Sola o en col·laboració, aquesta estudiosa ha investigat a fons aquest tema, i sempre ha remarcat la universalitat que caracteritza molts somatismes a causa del seu referent anatòmic humà.

En estudiar-los amb més detall, Dobrovól'skij / Piirainen (1997: 71) qualifiquen els constituents bàsics d'aquests somatismes de *quasisímbols* (*Quasisymbole*), que tenen dues lectures possibles: una de primària, que al·ludeix a la part anatòmica en qüestió (contingut(1)) i una de secundària en què aquest mateix contingut(1) expressa un contingut(2) nou; tots dos continguts pertanyen a l'esfera 'ser humà'. Aquesta classe de constituents es caracteritzen per una certa autonomia semàntica, que es deu a uns coneixements intuïtius sobre les associacions que s'hi solen vincular (Dobrovól'skij / Piirainen, 1997: 102). Així, per exemple, CAP pot associar-se metonímicament a 'raonament' i a 'intel·lecte', MÀ a 'poder' o a 'protecció', entre moltes altres possibilitats. Resulta plausible que una bona part d'aquest simbolisme es trobe en llengües distintes.

Partint d'aquestes idees, ja vam realitzar una anàlisi parcial del nostre subcorpus (Lawick, 2010), en què vam constatar que 34 dels 36 somatismes analitzats, aspirants a *widespread idioms*, podien considerar-se com a quasisímbols en aquest sentit. En serien exemples els recollits en la taula 5. Sovint s'observen variacions o lleugeres modificacions, com la intercalació de *dazumal* en el primer exemple, que no incideixen en el significat de la UF. Atès el grau de semblança que s'hi observa, aquests casos no necessiten més explicació.

TO	Concordança TO	Concordança TM	Quasisímbol
Tonelli	das <i>hab' ich</i> <i>dazumal mit meinen eignen Augen</i> <i>gesehen</i> , und kann es daher auch um so dreister behaupten	això, <i>ho vaig constatar</i> en aquells temps <i>amb els meus propis ulls</i> , i, per tant, puc afirmar-ho amb més rotunditat encara	ULLS = 'percepció'
Pinocc	Dann machte er sich auf die Suche nach seinem Freund Docht, <i>den er aus den Augen verloren hatte</i>	Després començà a buscar el seu amic Ble, <i>a qui havia perdut de vista</i>	ULLS = 'percepció'
Scuderi	Auch in jener Nacht konnte er <i>kein Auge zutun</i>	Tampoc aquella nit no va poder <i>aclucar els ulls</i>	ULLS TANCATS = 'no percepció', 'somni'
Flucht	Arm sein war in ihren Augen das Unmännlichste – und nicht nur <i>in ihren Augen</i>	Ser pobre, <i>als seus ulls –i no solament als d'ella–, era la cosa més poc viril que hi havia</i>	ULLS = 'enteniment', 'judici'

Schlehm	Das Fernrohr <i>ging von Hand zu Hand</i> , und nicht wieder in die des Eigentümers	El telescopi <i>anà de mà en mà</i> sense tornar a la del propietari	MÀ = 'possessió'
Tonelli	als <i>mir</i> einmal prächtige goldene Tressen <i>in die Hände fielen</i>	quan, una vegada, <i>em van caure a les mans</i> uns magnífics galons d'or	MÀ = 'possessió'
Scuderi	<i>Er ist</i> , mag es sich nun zugetragen haben, wie es will, einmal <i>in den Händen jener böllischen Gesellen gewesen</i>	Siga com siga, el fet és que <i>ha estat en mans d'aquells criminals</i>	MÀ = 'poder'
Gefäng	Er ist offenbar scharfer Nazi-Gegner, aber <i>er ist</i> ängstlich und natürlich <i>an Händen und Füßen gebunden</i>	Es veu que és un opositor acèrrim dels nazis, però té por i, naturalment, <i>està lligat de mans i peus</i>	MÀ = 'poder'
Schlehm	Nein, Herr Graf, der <i>ist in</i> zu <i>guten Händen</i> , den behalten Sie	No, senyor comte, es troba <i>en molt bones mans</i> , quede-se'!	MÀ = 'poder'
Unterir	Auch wenn es <i>mir</i> fast <i>das Herz bricht</i> – ich kann nichts daran ändern	Encara que tot això <i>em trenca el cor</i> , no ho puc canviar	COR = 'sentiment'
Schlehm	Du kannst Dir denken, wie mir die Worte <i>durchs Herz schneiden</i> mussten	Pots imaginar-te com aquestes paraules degueren <i>travessar-me el cor</i>	COR = 'sentiment'
Flucht	Sie lebte gesund und glücklich, spielte Golf [...] und <i>hatte ein gutes Herz</i>	Vivia, sana i feliç, jugava al golf [...] i <i>tenia un bon cor</i>	COR = 'sentiment'
Verwan	und da <i>setzte sie es sich in den Kopf</i> , Gregor das Kriechen in größtem Ausmaße zu ermöglichen	<i>i se li va ficar en el cap</i> facilitar al màxim els desplaçaments a Gregor i apartar els mobles que li'ls destorbaven	CAP = 'intel·lecte'
G-tageb	Schon beim bloßen Alarm <i>verlieren</i> sämtliche Beamte <i>den Kopf</i> , rennen sinnlos herum und brüllen zwecklos törichte Befehle	Quan comença a sonar l'alarma, tots els funcionaris <i>perden el cap</i> , corren amunt i avall com enfollits i bramen ordres estúpides que no serveixen de res	CAP = 'intel·lecte'

Taula 5. UF semblants quasísímbols

La UF del darrer exemple crida l'atenció perquè només en una de les tres ocurrències s'ha traduït per la UF semblant; en les altres dues traduccions s'ha optat en un cas per *perdre l'oremus*, que es pot considerar com a equivalent funcional, i en un altre cas per *anar-se'n del cap*, que no coincideix del tot en el significat. La raó d'aquestes divergències podria trobar-se en l'asimetria de significats en les dues llengües: en alemany la pèrdua del cap s'associa sobretot a una manca progressiva de domini sobre si mateix,

mentre que en català pot arribar a expressar fins l'embogiment. També presenta asimetria *ins Auge/in die Augen springen/fallen/stechen* ([‘saltar/caure a l’ull/punxar l’ull’] ‘cridar l’atenció’) i *saltar a la vista*, que només ocasionalment s'empra en el mateix sentit, ja que majoritàriament expressa evidència. De fet, només s’ha emprat una vegada (de quatre ocurrences) per a traduir la UF alemanya en qüestió.

A més de l’asimetria, poden donar-se petites diferències lèxiques i estructurals que, per regla general, no han afectat a la traducció, com *jmdn./etwas nicht aus dem Auge/aus den Augen lassen* ([‘no deixar eixir de l’ull/dels ulls’] ‘no perdre de vista’) i *no llevar els ulls/l’ull de damunt*, amb un règim verbal distint.

6.2 UF → UF diferent ■

Com és obvi, els motius per a traduir una UF per una altra de diferent poden ser ben variats. Ací ens limitarem a citar-ne els que hem observat, sense pretensió d’exhaustivitat. D’altra banda, hi ha graus distints en què pot donar-se aquesta diferència. Per exemple, podrien considerar-se com a diferents UF que, tot i compartir el significat fraseològic i la imatge base, pertanyen a registres lingüístics diferents, com ara el cinegrama *Augen machen* o *große Augen machen* ([‘fer ulls’ o ‘fer grans ulls’] ‘sorprendre’s molt’, ‘estranyar-se’). En nou de les dotze aparicions d’aquest fraseologisme, els traductors i les traductores han optat per les UF gràfiques *obrir uns ulls com unes taronges* o *obrir uns ulls com uns plats*, tots dos de caràcter marcadament col·loquial (per no allargar-la massa, reproduïm només una tria de 3 d’aquests exemples en la taula 6). S’hi observen lleugeres modificacions en la UF original, per mitjà de la introducció d’altres elements (*erstaunte, vor Staunen*), que serveixen per a realçar el significat fraseològic.

En un dels altres casos, s’ha preferit la traducció per un monolexema (*sorprès*), potser perquè no s’ha reconegut la UF (ací abreujada) com a tal. En un altre, s’ha optat per una UF diferent però equivalent des d’un punt de vista funcional (*quedar amb la boca oberta*) i, en un altre cas, la diferència supera la manca de semblança formal i arriba fins al significat (*obrir molt els ulls*); potser en aquest darrer exemple s’ha volgut defugir el registre col·loquial, corrent el risc d’induir a una lectura errònia (‘veure hom el que fins aleshores, enganyat, obcecat, etc., no sabia veure’).

TO	Concordança TO	Concordança TM	Tècnica
Gruselg	Sein Vater <i>machte große</i> , erstaunte <i>Augen</i>	El seu pare <i>va obrir dos ulls com</i> <i>dues taronges</i>	UF → UF semblant, registre dif.
Pinocc	Mauloffen stand er da und <i>machte</i> vor Staunen <i>kugelrunde</i> <i>Augen</i>	Es <i>quedà</i> parat <i>amb la boca oberta</i> de la sorpresa, feia uns ulls com unes taronges	UF → UF semblant, registre dif.
Tonelli	Die Katze <i>machte große Augen</i> , als dergleichen Rede führte	El gat <i>va fer uns ulls com plats</i> quan va sentir aquelles paraules	UF → UF semblant, registre dif.
Vorstadt	Frank sah sie <i>mit großen Augen</i> an und fragte	Frank la va mirar, <i>sorprés</i> , i li preguntà	UF → no UF
Löffel	Jedermann <i>machte natürlich</i> <i>große Augen</i> und war glücklich, dass	Naturalment, tots <i>es van quedar</i> <i>amb la boca oberta</i> però, al mateix temps, molt feliços	UF → UF diferent
Verwan	Als sie bald den wahren Sachverhalt erkannte, <i>machte sie</i> <i>große Augen</i>	Al moment, quan va comprendre la veritat del fet, <i>va obrir molt els ulls</i>	UF → UF diferent

Taula 6. Exemples amb (*große*) *Augen machen*

L'existència de fraseologismes que podríem considerar com a equivalents interlingüístics des d'un punt de vista funcional expliquen sovint l'ús de la tècnica que, segons els criteris semàntics per què s'ha optat en aquesta anàlisi, hem qualificat UF → UF diferent. Així, la UF *ein Auge/beide Augen zudrücken* ([‘serrar un ull/els dos ulls’] ‘tolerar una cosa aparentant no veure-la’) té un significat molt semblant que la catalana *fer els ulls grossos*, que ha servit com a traducció en dues de tres ocurrences al corpus; en una altra (no reproduïda en la taula 7), s’ha preferit parafrasejar l’expressió. Malgrat una lleugera diferència en la imatge que té a la base, també coincideixen en el significat fraseològic la UF alemanya *jmdm. fällt es wie Schuppen von den Augen* ([‘a algú li cau com escates dels ulls’] ‘comprendre una cosa de sobte’) i la catalana *caure-li la bena dels ulls* (a algú).

Més distància s’observa, en canvi, entre l’expressió alemanya *im Handumdrehen* ([‘en girar cap avall la mà’] ‘molt de pressa i sense esforç’) i la catalana *en un tres i no res*, que s’han fet servir com a equivalents funcionals en dues ocasions; com que es tracta del mateix llibre traduït, només n’indiquem un exemple. La UF *alle/beide Hände voll zu tun haben* ([‘tenir totes les mans plenes de coses per fer’] ‘tenir molta faena’) potser podria traduir-se per *tenir faena a cabassos* —on la UF documentada lexicogràficament és *a cabassos*—, que també es basa en una imatge hiperbòlica, com la UF alemanya, però en l’exemple del corpus es va preferir l’expressió *anar carregat de*

faena, que podria considerar-se com a UF diferent, tot i que –encara– no l’hem trobada en cap de les obres lexicogràfiques consultades.

També el significat de la UF *nach jmds. Herzen sein* ([‘ser segons el cor d’algú’] ‘complaure molt, ser conforme a les expectatives d’algú’) coincideix bastant amb la UF catalana *a gust*, tot i que aquesta pot aparèixer amb verbs diferents i, evidentment, és menys gràfica.

TO	Concordança TO	Concordança TM	Tècnica
Flucht	einmal in der Woche, am Sonntag, denn an diesem Tag pflegt das Gesetz manchmal <i>ein Auge zuzudrücken</i>	una volta a la setmana, diumenge, ja que aquest és el dia que la llei, de tant en tant, <i>fa els ulls grossos</i>	UF → UF diferent
G-tageb	Er selber möchte lieber in manchen Fällen <i>zwei Augen zudrücken</i>	Ell mateix s’estimaria més <i>fer la vista grossa</i> en alguns casos	UF → UF diferent
Schlehm	und <i>ihm fiel es wie Schuppen von den Augen</i>	<i>li va caure la bena dels ulls</i>	UF → UF diferent
Zauber	Es ist ja nicht dasselbe, sich <i>im Handumdrehen</i> irgendwohin zu versetzen	no és igual desplaçar-se a qualsevol lloc <i>en un tres i no res</i>	UF → UF diferent
Tonelli	So <i>hatte immer alle Hände voll zu tun</i> , um mich nur ehrlich durch die Welt zu bringen	Sempre <i>anava carregat de faena</i> per poder sobreviure d’una manera honesta	UF → UF diferent
Brief	Es ist sehr leicht möglich, dass ich [...] doch kein Mensch <i>nach Deinem Herzen</i> hätte werden können	És molt possible que [...] no hauria pogut esdevenir, així i tot, una persona <i>al teu gust</i>	UF → UF diferent

Taula 7. Exemples d’equivalents funcionals

També són UF diferents aquelles que en català afirmen el contrari del que diu la UF alemanya, però que signifiquen el mateix dins el context en què apareixen, és a dir, les que podríem considerar com a equivalents contextuals. És el cas de la UF alemanya *seinen [eigenen] Augen nicht trauen* ([‘no fiar-se dels propis ulls’] ‘no acabar de creure una cosa de tanta sorpresa’), el significat de la qual s’oposa al de la catalana *donar crèdit a* –a més de divergir en la imatge base; no obstant això, és possible utilitzar-la juntament amb una partícula de negació, de manera que acabe tenint el mateix significat contextual, com en el primer exemple de la taula 8. El mateix fenomen s’observa en traduir la UF *nicht das Herz haben, etwas zu tun* ([‘no tenir el cor per fer una cosa’] ‘no gosar fer una cosa’) per *veure’s amb cor (de fer alguna cosa)*, que passa a ser equivalent contextual en afegir-hi una negació, i

aquesta ha estat l'opció de dos traductors diferents en obres també distintes del corpus.

Un cas diferent és el fraseologisme *jmdm. etwas in die Hand/in die Hände spielen* ([‘jugar una cosa fins que acaba en mà/mans d’algú’] ‘fer arribar a algú una cosa com per casualitat’), que apareix quatre vegades al corpus. En dues ocasions s’ha traduït per una paràfrasi; les altres dues, per un equivalent contextual. Una opció ha estat *tenir (algú o alguna cosa) a les seves mans*, que comporta un canvi respecte a l’agent de l’acció: en alemany és l’instant qui lliura l’assassí a algú, mentre que en la traducció aquest algú ja el té a les seues mans. Una altra vegada, el mateix traductor ha emprat la UF *caure a les mans (d’algú)* i, també en aquest cas, hi ha hagut un canvi de l’agent de l’acció, juntament amb una personificació, igual que en l’anterior exemple: en comptes de ser l’atzar qui fa a mans d’algú una cosa, aquest algú l’ha rebuda *per atzar*. Així mateix s’observa un canvi en l’acció en l’exemple del *Gefängnistagebuch*, on la UF *sein Herz an jmdn., an etwas hängen* ([‘penjar el seu cor d’algú o d’alguna cosa’] ‘dedicar tota l’atenció o tot l’amor a algú o a alguna cosa’) s’ha traduït per la UF *tenir-li el cor robat* (a algú), cosa que ha comportat un canvi de l’agent, també en aquest cas.

L’expressió alemanya *schwach auf den Beinen sein* ([‘estar fluix sobre les cames’] ‘estar dèbil a causa d’una malaltia o semblant’), que s’ha emprat de forma variada, no es correspon exactament amb la catalana *no estar catòlic* (‘no trobar-se bé’), però sí que funciona en el context, que parla de recuperació.

La UF *Hand und Fuß haben* ([‘tenir mà i peu’] ‘estar ben pensada [una cosa]’) també forma part d’aquell grup de fraseologismes que tenen una expressió amb base metafòrica molt semblant, però que s’empren amb un significat contrari: *no tenir cap ni peus*. Com es veu en l’exemple, la UF alemanya apareix modificada al TO, i també en la traducció es recorre a una modificació (de tipus diferent), de manera que el significat del fragment queda reflectit adequadament. A més, les traductores hi afegeixen un segon fraseologisme (*dur entre mans*), probablement per compensar la pèrdua del joc de paraules present a l’original, cosa que palesa la creativitat traductora.

TO	Concordança TO	Concordança TM	Tècnica
Verführ	<i>sie traute den eigenen Augen nicht</i>	<i>no donava crèdit als propis ulls</i>	UF → UF diferent
Zauber	<i>Fräulein Ophelia batte nicht das Herz sie wegzuschicken</i>	<i>La senyoreta Ofèlia no s'hi veia amb cor de tirar-les de sa casa</i>	UF → UF diferent
Scuderi	<i>überrascht von dem Augenblick, der den Mörder in meine Hand liefern konnte</i>	<i>sorprès per l'instant en què podia tenir l'assassí a les meues mans</i>	UF → UF diferent
Scuderi	<i>Was der feinsten Schlaugkeit Desgrais' und seiner Spießgesellen nicht gelang zu entdecken, das spielte dir der Zufall in die Hände</i>	<i>Allò que el saçaç Desgrais i els seus agents tracten de descobrir infructuosament ha caigut per atzar a les teues mans</i>	UF → UF diferent
G-tageb	<i>Aber ich bin überzeugt, ihr Herz hängt weiter an Hitler</i>	<i>Però estic convençuda que Hitler continua tenint-li el cor robat</i>	UF → UF diferent
Jakob	<i>Bin noch immer ziemlich wacklig auf den Beinen, aber morgen muss ich einfach senkrecht sein</i>	<i>Avui encara no estic molt catòlic, però demà ja m'hauré recuperat.</i>	UF → UF diferent
Jakob	<i>Dass eben alles, was seine Frau in die Hand nehme, auch Fuß habe, sagte der Zwoch. Oder Hand und Fuß</i>	<i>Sí que tenia cap i peus, tot el que la dona es duia entre mans</i>	UF → UF diferent

Taula 8. Exemples d'equivalents contextuals

És clar que també hem trobat casos d'interpretació errònia d'algunes UF, que han comportat traduccions poc adequades o massa allunyades del sentit del TO. Així, la UF alemanya *durch Mark und Bein geben/dringen/fahren* ([‘travessar el moll i l’os’] ‘afectar [a algú] de manera quasi insuportable’) s’ha traduït per la catalana *quedar de pedra*, que indica una gran sorpresa o admiració (positiva o negativa). Amb una mica d’imaginació, potser podríem considerar aquesta solució com a equivalent contextual, tot i que les connotacions divergeixen bastant. A més, el traductor ha tractat de traslladar la UF per una altra UF. Potser la causa de la interpretació errònia d’aquesta UF s’ha de buscar en una manca de transparència, ja que el significat actual de *Bein* és ‘cama’, no ‘os’, que és el que manté en la UF.

També en el segon exemple dels recollits en la taula 9, la falta de transparència podria explicar la traducció errònia de *jmdm. den Kopf verdrehen* ([‘girar el cap a algú’] ‘fer que algú s’enamora [en l’agent de l’acció]’) pel verb *trastornar*, un verb que té una lectura diferent, amb connotacions distintes.

La UF *Hals über Kopf* ([‘coll sobre cap’] ‘de manera precipitada, sense reflexionar’) apareix tres vegades al subcorpus alemany-català, i cada vegada s’ha traduït de manera distinta, cosa que també apunta cap a problemes d’interpretació o de traducció. En l’exemple reproduït més avall fa l’efecte que s’ha assajat una interpretació literal de l’expressió.

La intenció de reproduir la UF de l’original per una altra UF deu haver estat la raó de traduir *jmdm. schöne Augen machen* ([‘fer bells ulls a algú’] ‘mirar algú de manera seductora’) per *fer bona cara (a algú)*, amb un significat que sol indicar-se com ‘acollir amablement’. Podríem dir que encaixa en el context i que recull part de les connotacions, però no té el mateix significat.

Alguns cinegrames es presenten en formes diverses i, a més, tendeixen a acceptar modificacions també bastant variades. És el cas de *ein langes Gesicht/lange Gesichter machen* ([‘posar una cara llarga/cares llargues’] ‘fer cara de decepció’), i de *ein schiefes Gesicht machen/ziehen* ([‘posar/estirar una cara torta’] ‘fer cara de mal humor’), que conjuntament apareixen divuit vegades al corpus, però rares vegades es pot determinar quin dels dos és l’origen de la UF modificada que presenta el text. En català hi ha la UF *fer cara de*, amb el significat de ‘semblar/ésser alguna cosa en aparença’ (Espinal, 2004), que té moltes possibilitats de combinació. No obstant això, sovint la UF ha estat traduïda per algun tipus de paràfrasi i, en dues ocasions, no s’ha interpretat adequadament la intenció del gest en què es basa la UF. Podria semblar normal que dos exèrcits enemics lluen cares «de pocs amics», però al TO només fan cares desconcertades (*betretene*), a causa de la situació en què es troben. I si aquest cas pot explicar-se per la voluntat de mantenir l’activitat fraseològica en la traducció, el darrer exemple tracta de conservar la idea d’un gest de cara que, en realitat, ja ha traduït en la primera part de l’oració, on fa de «die Kinder schwiegen» (‘els xiquets s’estaven callats’) «els xiquets reflexionaven en silenci», una modulació que fa semblar una mica redundant l’afegit «amb unes cares molt expressives», a més d’aportar un matis diferent.

TO	Concordança TO	Concordança TM	Tècnica
Grusel	Die letzten Worte stieß sie so gehässig hervor, dass es Tante Mathilde <i>durch Mark und Bein ging</i>	Aquelles últimes paraules les va pronunciar amb tant d’odi que la tia Matilde em confessà que s’havia <i>quedat de pedra</i>	UF → UF (scat. dif.)
Unterir	wenn es stimmte, daß Sarah Windekilde <i>den Kopf verdreht</i> hatte, wenn sie es mit allen so machte	Si Sara <i>havia trastornat</i> Windekilde, si era cert que es dedicava a conquistar tots els homes que coneixia	UF → no UF (scat. dif.)

Vorstadt	Die beiden Männer waren vom unvermuteten Auftauchen der Krokodiler so überrascht, dass sie <i>Hals über Kopf</i> zum Auto rannten, in das Führerhaus zu Egon sprangen und davonfuhren	Però els dos lladregots estaven tan desconcertats per la inesperada presència dels cocodrils que, <i>amagant el cap</i> , van córrer a la furgoneta, saltaren dins, on es trobava Egon, i van eixir volant	UF → no UF (scat. dif.)
G-tageb	Der SS-Mann <i>machte ihr schöne Augen</i> und sagte ihr, wenn sie verspräche, seine Geliebte zu werden, würde er sie freibekommen	El de la SS <i>li feia bona cara</i> i li deia que ell la trauria, si li prometia fer-se amant seua	UF → UF diferent (scat. dif.)
Löffel	die Armeen standen um sie herum und <i>machten betretene Gesichter</i>	els exèrcits deambulaven al seu voltant, <i>amb cara de pocs amics</i>	UF → UF diferent (scat. dif.)
Zauber	Die Kinder schwiegen und <i>machten nachdenkliche Gesichter</i>	Els xiquets reflexionaven en silenci, <i>amb unes cares molt expressives</i>	UF → no UF (scat. dif.)

Taula 9. Exemples de traduccions amb canvi de significat

També es dona la traducció per una UF diferent quan a la inexistència d'equivalents fraseològics en la llengua meta se suma un alt grau de polisèmia del fraseologisme en la llengua original, cosa que afecta de manera especial els cinegrames. Recordem que aquesta mena d'UF provoca dues lectures simultànies, una relativa al gest en qüestió i una altra que al·ludeix al que significa el gest. Aquests significats poden variar bastant d'una cultura a una altra. En alemany, per exemple, *die Achseln zucken* ([‘contraure els muscles’]) expressa que algú no sap o no entén una cosa, o que no sap què fer. En canvi, el cinegrama català *arronsar-se d'espatlles* significa ‘desinterès’ o ‘desconeixement fingit’.

En ocasions, la diversitat de les solucions traductores palesa clarament la polisèmia que caracteritza molts cinegrames. Ací poden servir-nos com a il·lustració les diferents traduccions de *den Kopf schütteln* ([‘sacsejar el cap’]), que és la UF amb més ocurrencies en el nostre subcorpus. Ja l’històric diccionari dels germans Grimm (1991) recull aquesta expressió com a senyal de la negació d’un fet, la negació a realitzar una acció, el dubte, la sorpresa, el descrèdit i la desaprovació o rebuig. Al corpus COVALT es troben exemples de cadascun d’aquests significats, a més d’algun altre que podria haver evolucionat més recentment. La mera negació sol aparèixer sobretot en fragments dialogats, com en moltes de les ocurrencies a la novel·la *Der Tangospieler*, de Christoph Hein (taula 10). En alguns casos, sembla donar-se

una combinació entre el significat primari (la negació) amb algun dels significats secundaris, com mostra l'exemple del *Gefängnistagebuch* de Rinser. En altres casos predomina clarament un dels significats secundaris, com ara en el fragment reproduït de les *Gruselgeschichten* de Sommer-Bodenburg, on el traductor ha explicat el significat implícit en el cinegrama alemany.

TO	Concordança TO	Concordança TM	Scats.
Tango	Sie müssen noch zum Arzt, verkündete er dann. Dallow <i>schüttelte den Kopf</i> . »Das ist nicht nötig	«Encara haurà d'anar a veure un metge», va anunciar a continuació. Dallow <i>negà amb el cap</i> . «No és necessari	negació en diàleg
G-tageb	Ich versuche, ihnen die Grundsätze des Sozialismus klarzulegen. <i>Sie schütteln</i> überlegen <i>ihre Köpfe</i> , das sei alles Unsinn	Tracte d'explicar-los els principis del socialisme. <i>Fan que no amb el cap</i> , amb un gest de superioritat; segons elles, tot això eren ximpleries	negació + rebuig
Grusel	»Im Schachspiel – Onkel Herbert?« Mein Vater <i>schüttelte den Kopf</i> . »Das kannst du dir nur eingebildet haben!«	—¿Li guanyares una partida d'escacs a l'oncle Herbert? —preguntà mon pare, <i>incrèdul</i> —. Això només ho has pogut imaginar	incrèdulitat

Taula 10. Exemples de diferents significats de *den Kopf schütteln*

Cal suposar que aquesta ambigüitat respecte al significat del gest ha influït en les traduccions, i per això hem aprofundit en l'anàlisi de les diferents opcions. Partint de les idees exposades, hem agrupat les solucions traductores per tècniques, amb el resultat que presentem en la taula 11. Només hi hem reproduït cinc de les deu solucions d'una sola ocurrència al corpus. Queda palès que el cinegrama *den Kopf schütteln* sol traduir-se per fraseologismes semblants, amb una certa tendència a l'especialització en funció de la semàntica: quan es tracta d'una negació, s'ha preferit traduir *negar amb el cap*, on el verb explicita el significat del gest. En canvi, s'ha optat per *fer que no amb el cap*, que potser remarca una mica més que es tracta d'un gest, quan la negació apareixia combinada amb algun altre aspecte de significat. D'altra banda, *moure el cap* es limita a descriure el gest de manera poc determinant i, doncs, s'utilitza principalment quan es tracta exclusivament d'un dels significats secundaris. *Bellugar el cap* podria considerar-se com a sinònim de *moure el cap*, tot i que apareix molt menys sovint i en contextos més variats. En el cas de *sacsejar el cap*, més aviat, es tracta d'una còpia directa i l'hem trobada sobretot en una traducció.

Solució traductora	Nombre d'ocurrències	Tècnica de traducció	Significats
negar amb el cap	18	UF → UF semblant	negació
fer que no amb el cap	34	UF → UF semblant	sobretot en combinació amb negació
moure el cap	31	UF → UF semblant	sobretot quan es tracta del significat secundari només
bellugar el cap	7	UF → UF semblant	variats
sacsejar el cap	14	UF → còpia directa	afecta sobretot una traducció
fer un gest negatiu amb el cap	1	UF → no UF	negació i desaprovació
fer un gest de reprovació	1	UF → no UF	negació i desaprovació
preguntà mon pare, incrèdul	1	UF → no UF	dubte
no acabar-s'ho de creure	1	UF → UF diferent	dubte
amb un gest reprovatori del cap	1	UF → no UF	desaprovació

Taula 11. Solucions i tècniques traductores de *den Kopf schütteln*

6.3 UF → no UF

Les traduccions no fraseològiques poden explicar-se, per a començar, per l'absència d'UF semblants en català. Per exemple, en tres de quatre casos, la UF *jmdn./etwas zu Gesicht bekommen* ([‘arribar a la cara’], ‘arribar a veure’) es va traduir per un monolexema (*veure* i *distingir*) – a la taula 12 només en reproduïm un exemple – i, en un altre, per la col·locació *arribar a veure*. D’altres casos semblants es donen amb les UF *das Gesicht verlieren* ([‘perdre la cara’] ‘perdre la reputació’, ‘quedar malament’), amb dues ocurrències, o amb *jmdm. ins Gesicht springen* ([‘saltar a la cara d’algú’] ‘atacar algú verbalment’), que apareix tres vegades. La UF *jmdm. im Gesicht geschrieben stehen* ([‘estar escrit a la cara d’algú’] ‘resultar fàcil de reconèixer pels trets de la cara d’algú’) només apareix una vegada, lleugerament modificada (sense el participi), i s’ha traduït parafrasejant-la. Per fraseologismes diferents (equivalents funcionals) s’han traduït dues de les quatre ocurrències de *jmdm. etwas in die Hand/in die Hände spielen* ([‘jugar alguna cosa cap a la mà/les mans d’algú’] ‘transmetre alguna cosa a algú com per casualitat’); en les altres dues, la solució ha estat no fraseològica (en mostrem un exemple

només, on la solució també ha estat una paràfrasi). Així mateix, en dos casos s'ha traduït per un monolexema la UF *etwas von der Hand weisen* ([‘indicar fora de la mà alguna cosa’] ‘rebutjar una cosa’) que, en un tercer cas, s’ha calcat al català.

TO	Concordança TO	Concordança TM	Tècnica
Vorstadt	das gegenüberliegende Krankenhaus, dessen nur allzu häufigen Anblick er früher verflucht hatte, <i>bekam er überhaupt nicht mehr zu Gesicht</i>	ja no <i>distingia</i> ni l'hospital de davant, que abans tant havia maleït, fart de veure'l sempre	UF → no UF monolexema
Tango	die wenigen Menschen, die er <i>zu Gesicht bekam</i>	les poques persones que <i>arribava a veure</i>	UF → col·locació
Keuner	Mancher kann nur eines tun, wenn er <i>sein Gesicht</i> nicht verlieren will	Hi ha qui només pot fer una cosa si no vol <i>perdre el seu prestigi</i>	UF → no UF paràfrasi
Brief	die Sache <i>springt Dir ins Gesicht</i> und Du entscheidest sie sofort ohne Anhören der Person	és la cosa que <i>t'assalta</i> , i tu la decideixes a l'instant, sense escoltar la persona	UF → no UF monolexema
Verführ	Ihm <i>stand</i> die Irritation <i>im Gesicht</i>	A ell <i>se li veia</i> la irritació <i>en la cara</i>	UF → no UF paràfrasi
G-tageb	Aber sie war vorsichtig geworden, sie <i>spielte ihm keine Waffen in die Hand</i>	Però ella s'havia tornat cauta, i <i>procurava no donar-li armes</i>	UF → no UF paràfrasi
Scuderi	Der König [...] <i>wies den Vorschlag gänzlich von der Hand</i>	El rei [...] <i>va refusar</i> totalment la proposta	UF → no UF monolexema

Taula 12. Exemples de fraseologismes alemanys sense UF semblants en català

En altres casos, la traducció no fraseològica deixa de tenir en compte alguns trets semàntics importants de la UF al text original, probablement perquè es tracta d'una expressió poc transparent (taula 13). Així, la UF alemanya *in die Finger bekommen* ([‘rebre en els dits’]), a més de la mera acció d'«agafar» alguna cosa, inclou diversos aspectes semàntics addicionals, com ara la intenció i l'esforç per part de la persona que intenta agafar aquesta cosa i, alhora, una certa casualitat, perquè sol ser per circumstàncies externes que, finalment, s'aconsegueix atrapar-la.

Diverses solucions es donen en *Hals über Kopf* ([‘coll sobre cap’] ‘amb precipitació’) i la seua variant diacrònica *über Hals über Kopf* ([‘sobre coll sobre cap’]), que apareix en les traduccions en forma de monolexema (*desenfrenadament*), com a UF de la varietat valenciana que enclou en certa ma-

nera la idea de ‘precipitació’ (*pegar a fugir*) o a través d’una combinació relativament lliure de paraules (*amagant el cap*); en el darrer cas, el significat no coincideix amb el de la UF original, com ja hem assenyalat més amunt.

TO	Concordança TO	Concordança TM	Tècnica
Jakob	Die einbeinig hopsende Wuzi <i>bekam</i> die Klinke der Küchentür <i>in die Finger</i> der rechten Hand, stützte sich mit der linken Hand am Türstock ab, hob das Hops-Bein und rammte es, unter lautem Gebrüll, Jakob in den Unterbauch	Jakob volia fer botar Wuzi per tot el passadís, però ella <i>agafà</i> el pom de la porta de la cuina <i>amb els dits</i> de la mà dreta, s’aferrà al marc amb la mà esquerra, va alçar la cama amb què botava amb crits ben forts, envestí Jakob en el baix ventre	UF → no UF paràfrasi
Scuderi	Er rennt <i>über Hals und Kopf</i> nach Hause	Corria <i>desenfrenadament</i> cap al seu taller	UF → no UF monolexema
Vorstadt	und dann sind sie einfach <i>Hals über Kopf</i> abgehauen, als sie uns bemerkt haben	i que <i>pegaren a fugir</i> quan ens van veure	UF → UF diferent
Vorstadt	Die beiden Männer waren vom unvermuteten Auftauchen der Krokodiler so überrascht, dass sie <i>Hals über Kopf</i> zum Auto rannten	Però els dos lladregots estaven tan desconcertats per la inesperada presència dels cocodrils que, <i>amagant el cap</i> , van córrer a la furgoneta	UF → no UF scat diferent

Taula 13. Exemples de traducció de la UF *Hals über Kopf*

6.4 UF → còpia directa i fraseologismes modificats ■

La còpia directa com a tècnica de traducció pot referir-se a un ventall de solucions que, sobretot en funció de la transparència de l’expressió original, es caracteritzen per una major o menor coherència. Es pot tractar d’una simple traducció literal que, tot i no conservar l’expressivitat ni la fraseològicitat de l’original, és comprensible i reproduceix el significat, com en el primer exemple de la taula 14. La traducció de *die Obren spitzen* ([‘posar les orelles de punta’] ‘escoltar atentament’) perd aquest aspecte d’atenció per part de l’animal, i les seues orelles adquireixen la qualitat inherent de ser punxegudes, imatge que no transmet l’original. Aquesta pèrdua de fraseològicitat amb modificació de significat ha estat compensada per la introducció d’una UF en un altre lloc del fragment: la traducció de *raunen* per *dir a cau d’orella*.

En altres casos, la traducció per còpia directa és interpretable, és a dir, que el lector pot inferir un significat addicional a partir del context, com passa en el segon exemple de la taula 14. La UF alemanya *jmdm. ins Gesicht springen* ([‘saltar a la cara a algú’] ‘atacar verbalment algú, recriminar-lo amb vehemència’) s’hi tradueix literalment per *saltar a la cara*. Encara que un lector de la versió catalana no pot recórrer a cap significat fraseològic establert, la impossibilitat d’una interpretació literal i el context de la situació dels dos personatges fan possible una interpretació de la traducció que és semblant a la que suggereix l’original.

En el tercer exemple de la taula 14, el calc estructural (*refusar de les seues mans*) resulta molt poc idiomàtic, a més de quedar redundant. En l’exemple següent, la UF alemanya s’ha format a partir d’una citació del Faust de Goethe (*Mir wird von alledem so dumm, als ging mir ein Mühlrad im Kopf herum*), i potser s’ha calcat per això mateix, o bé per desconeixement del significat (‘estic molt confós’), o també perquè s’ha volgut realçar la imatge, tot i que no té gaire importància en el context.

Casos d’incoherència clara es donen quan la traducció literal és difícilment interpretable, com en l’exemple de *Der Tangospieler: sich die Beine brechen* ([‘trencar-se les cames’]) és una al·lusió a expressions fraseològiques com *Hals- und Beinbruch* ([‘trencament de coll i de cama’] ‘sort!’ que es desitja a algú que ha d’emprendre una tasca difícil) o *Das ist doch kein Beinbruch!* ([‘no és cap trencament de cames’] ‘no és tan terrible com tot això’), en què el trencament de cames representa una desgràcia. Sense antecedents fraseològics semblants en català, la còpia directa resulta bastant més opaca en aquest context, on l’afectat de l’acció (Roessler) ha caigut en desgràcia davant l’aparell polític de la RDA.

El major nombre de traducció per còpia directa es dona en el cas del cinegrama *den Kopf schütteln*, que s’ha traduït per *sacsejar el cap* en setze ocasions (en reproduïm només una). Cal dir que ací la incoherència és molt menor, tot i que no es tracta d’una expressió gaire genuïna.

TO	Concordança TO	Concordança TM	Tècnica
Weihnachts	raunte er ihm in <i>die gespätzten Obren</i>	va dir a cau de <i>orella punxeguda</i> de l'animal	UF → còpia directa + compens.
Verwandl	Lieber würde er Grete <i>ins Gesicht springen</i>	Si de cas, s'estimava més <i>saltar-li a la cara</i> , a Grete	UF → còpia directa
Schlehm	dass Sie eigensinnig das Geschäft <i>von der Hand weisen</i>	que s'obstina a <i>refusar de les seues mans</i> aquest negoci	UF → còpia directa incoherència
Schlehm	Er schwieg, und <i>mir gings wie ein Mühlrad im Kopfe herum</i>	Callà i <i>em vaig sentir com si una roda de molí girara dins del meu cap</i>	UF → còpia directa incoherència
Tango	„Ich kann es nicht glauben“, sagte er, „dass auch ein Roessler <i>sich die Beine brechen</i> kann [...]“	“No em puc creure”, va dir, “que un Roessler i tot puga <i>trencar-se les cames</i> [...]”	UF → còpia directa incoherència
Tango	Die Frau betrachtete ihn abschätzig. Sie <i>schüttelte kurz und verständnislos den Kopf</i>	La dona se'l va mirar de dalt a baix. <i>Va sacsejar el cap</i> un instant sense comprendre res	UF → còpia directa incoherència

Taula 14. Exemples de UF traduïdes per còpia directa

Ja hem esmentat alguns casos de fraseologismes modificats. De cara a la traducció, aquest fenomen constitueix un problema específic. Descriuint aquest fenomen, Burger (2003: 152ss.) distingeix entre modificació formal sense canvi de significat, un cas poc rellevant des del punt de vista de la traducció; modificació formal amb canvi de significat, com ara en el primer exemple de la taula 15, i canvi de significat sense modificació formal, és a dir, que és el context el responsable de l'activació d'una interpretació addicional, com es veu en el segon exemple.

En el primer exemple, la UF *jmdm. geben die Augen auf* ([‘a algú se li obrin els ulls’] ‘algú ho comprèn tot de sobte’) es tradueix per un símil (*com si tinguera uns ulls nous*). Podem afegir que el fraseologisme *obrir els ulls*, que podria considerar-se semblant, no s'adequaria a aquest context, sobretot a causa de la modificació que representa la intercalació de *ganz neue* (‘totalment nous’). En el segon exemple, la UF *jmdm. etwas vor Augen stellen* ([‘posar alguna cosa davant dels ulls a algú’] ‘mostrar a algú alguna cosa amb tota claredat’) s'ha emprat sense modificació; no obstant això, a més de la lectura fraseològica, s'activa també la lectura literal, gràcies al context, que al·ludeix a una imatge o un quadre (*Bild*). El traductor ha resolt aquest cas emprant la tècnica de la còpia directa, que ressalta la idea de ‘pintura’; aquesta solució no comporta incoherència en el text meta. En el tercer

exemple s'ha modificat la UF *ein Dach über dem Kopf haben* ([‘tenir un sostre damunt del cap’] ‘tenir un allotjament’) intercalant-hi l’adjectiu *alten* (‘vell’). La traducció per còpia directa no produeix cap lectura distorsionada perquè es tracta d’una expressió molt transparent que, a més, s’empra ocasionalment en català, tot i no estar recollida lexicogràficament.

Un cas especial de modificació és la fusió de diversos fraseologismes, com passa en el fragment de Tieck, el darrer exemple de la taula, on es combinen *die Augen aufsperrn* ([‘obrir molt els ulls’] ‘fixar-se bé en el que passa al voltant’) i *das Maul aufsperrn* ([‘obrir molt la boca’] ‘estar molt sorprès’), que en el context només expressen (una gran) sorpresa. En la traducció al català s’ha optat per la solució de combinar les UF *obrir de bat a bat* i *restar amb la boca oberta*. També és possible que la presència dels ulls (calcada del TO) evoque encara un altre fraseologisme que expressa sorpresa, el d’*obrir uns ulls com unes taronges*.

TO	Concordança TO	Concordança TM	Tècnica
Zauber	Aber dann war ihr plötzlich, als <i>gingen</i> ihr ganz neue <i>Augen auf</i> , Augen, die jung waren und klar und nicht mehr alt und kurzsichtig	Però després, de sobte, la senyoreta Ofèlia es va sentir com si <i>tinguera uns ulls nous</i> , uns ulls joves i clars, no vells i miops com abans	UF → no UF símil
Scuderi	Aber das Bild häuslichen Glücks, wie es Madelon mit den lebendigsten Zügen <i>der Scuderi vor Augen gestellt</i>	Però la imatge de la felicitat domèstica, tal com Madelon <i>l’havia pintada davant dels ulls de la Scudéry</i>	UF → còpia directa
Pinocc	<i>Ein Dach</i> , jammerte er, brauche er <i>über seinen alten Kopf</i>	Que necessitava <i>un sostre</i> , es lamentava, <i>damunt del vell cap</i>	UF → còpia directa
Tonelli	und hatte vor lauter Erstaunen <i>das Maul und die Augen weit aufgesperrt</i>	i, de tanta sorpresa, tenia <i>oberts de bat a bat</i> els ulls i la boca	UF → còpia directa fusió

Taula 15. Exemples de UF modificades i traduccions per còpia directa

6.5 Compensacions ■

Pel que fa a les compensacions, especialment la de traduir una unitat no fraseològica per un fraseologisme, podem distingir entre casos de compensació com a estratègia general i d’altres de compensació local. En els primers, s’ha introduït una UF en el text meta sense que n’hi haguera cap desencadenant immediat a l’original, almenys aparentment, és a dir, amb l’únic objectiu de compensar, en un pla general, la possible pèrdua de fraseologi-

citada de l'obra, com sembla ser el cas dels primers dos exemples de la taula 16. En altres casos, s'ha introduït un fraseologisme al voltant d'un fragment en què l'original conté una UF traduïda per mitjà d'un altre recurs. En el tercer exemple, la traducció *tocar el dos* per *abhauen* ('fugir') afegeix expressivitat a la traducció, en compensació de la pèrdua que representa el fet de deixar de traduir *jmdm. Beine machen* ([‘fer cames a algú’] ‘fer fugir algú’).

TO	Concordança TO	Concordança TM	Tècnica
Tonelli	Fasste einen kurzen Entschluss, und lief gar aus dem Hause	Vaig prendre una decisió ràpida i me'n vaig eixir, <i>cames ajuden-me</i> , de la casa	No UF → UF
Vorstadt	Sachen machst du	<i>No tens dos dits de front</i>	No UF → UF
Vorstadt	„Haut ab hier“, sagte Egon drohend, „sonst müssen wir euch Beine machen [...]“	<i>Toquen el dos d'ací, ara mateix</i>	No UF → UF

Taula 16. Exemples de compensacions

7 Conclusions

Des d'un punt de vista quantitatiu, en l'anàlisi de les tècniques de traducció emprades pels traductors al català de les divuit obres literàries alemanyes que formen part del corpus COVALT, cal destacar, sobretot, que el grau d'activitat fraseològica no minva en les traduccions, sinó que, ben al contrari, s'hi veu incrementat. Això es deu a la voluntat patent dels traductors a retre els fraseologismes somàtics dels textos originals per unitats fraseològiques semblants en els textos meta sempre que siga possible, o bé per UF diferents pel que fa a la imatge o a la forma, però fraseològiques, al cap i a la fi. Aquesta sensibilització fraseològica dels traductors també es reflecteix en el fet que l'estratègia no UF → UF siga la segona en freqüència: a més de la creativitat dels traductors, això palesa que tenen molt present la possibilitat de compensar, és a dir, que procuren recrear el grau d'expressivitat de l'original introduint recursos fraseològics en llocs on no n'hi havia a l'original. També resulta revelador que la distribució de les diferents tècniques de traducció siga molt semblant a la que descriu Marco a la seua contribució sobre la traducció de les unitats fraseològiques de base somàtica en el subcorpus anglès-català, en aquest mateix volum (també a Marco, 2009).

No obstant això, és per mitjà de l'anàlisi qualitativa que hem pogut constatar la creativitat dels traductors a l'hora de reproduir el significat i

l'expressivitat de l'original en el text meta, com també determinats problemes que comporta la traducció d'aquesta mena d'unitats. També hem pogut veure les diferents maneres que troben per fer justícia (o no) a la complexa interacció dels aspectes formals i semàntics en les unitats fraseològiques. ■